

УДК 339.439:633.854.78

І. В. Свиноус,

д. е. н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування,

Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0346-1596>

Ю. С. Гринчук,

д. е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту,

Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-6525-463X>

Т. В. Понедільчук,

к. е. н., доцент кафедри економіки та економічної теорії,

Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0622-4318>

Н. І. Свиноус,

доктор філософії в галузі менеджменту, доцент кафедри обліку та фінансів,

Університет економіки і підприємництва

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3640-0519>

Ю. В. Федорук,

к. с.-г. н., доцент кафедри технологій у рослинництві та захисту рослин,

Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3921-7955>

DOI: 10.32702/2306-6792.2026.6.47

СИРОВИННА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ РИНКУ СОНЯШНИКУ: РИЗИКИ ДЛЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

I. Svyous,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Accounting and Taxation, Bila Tserkva National Agrarian University

Yu. Hrynychuk,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Management, Bila Tserkva National Agrarian University

T. Ponedilchuk,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics and Economic Theory, Bila Tserkva National Agrarian University

N. Svyous,

PhD in Management, Associate Professor of the Department of Accounting and Finance, University of Economics and Entrepreneurship

Yu. Fedoruk,

PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor of the Department of Crop Production Technologies and Plant Protection, Bila Tserkva National Agrarian University

THE COMMODITY-BASED DEVELOPMENT MODEL OF THE SUNFLOWER MARKET: RISKS FOR FOOD STABILITY

У статті досліджено особливості формування сировинної моделі розвитку ринку соняшнику в Україні та її вплив на продовольчу стабільність держави. Розкрито економічну природу функціонування ринку соняшнику як важливої складової агропродовольчої системи та одного з ключових сегментів експортно орієнтованого аграрного виробництва. Обґрунтовано, що орієнтація галузі на зовнішні ринки сприяла активному розвитку переробної промисловості, формуванню вертикально інтегрованих ланцюгів створення доданої вартості та зростанню валютних надходжень від експорту продукції переробки. Водночас доведено, що надмірна концентрація виробничих ресурсів на одній експортно привабливій культурі формує низку системних ризиків, пов'язаних із волатильністю світових цін, зниженням диверсифікації аграрного виробництва та залежністю від зовнішньої логістичної інфраструктури. Особливу увагу приділено ролі побічної продукції переробки соняшнику у формуванні кормової бази тваринництва та її впливу на продовольчі ринки. Обґрунтовано необхідність формування більш збалансованої моделі розвитку ринку соняшнику, що поєднуватиме експортну ефективність із забезпеченням продовольчої стабільності країни, підвищенням диверсифікації виробництва та зміцненням стійкості агропродовольчої системи.

The article examines the structural features of the raw-material development model of the sunflower market in Ukraine and its implications for national food stability. The research focuses on the economic nature of the sunflower market as an important component of the agri-food system and one of the most dynamic segments of export-oriented agricultural production. The study highlights the role of sunflower cultivation and processing in shaping Ukraine's agricultural export structure, generating foreign exchange revenues, and strengthening the country's competitive position in global vegetable oil markets.

It is substantiated that the export-oriented development model of the sunflower market has stimulated modernization of the oil-processing industry, expansion of production capacities, and formation of vertically integrated value chains that combine sunflower cultivation, processing, logistics, and export operations. Due to the predominance of domestic processing of sunflower seeds, Ukraine exports mainly products with higher value added, primarily sunflower oil and sunflower meal. This approach has encouraged investment in processing infrastructure, development of storage and transportation facilities, and improvement of logistics systems oriented toward international markets.

At the same time, the study emphasizes that the high concentration of production resources on a single export-attractive crop creates a number of systemic economic risks. Such specialization increases the sensitivity of the agricultural sector to volatility in global commodity prices, which affects producers' incomes and financial results of processing enterprises. The expansion of sunflower cultivation also contributes to the redistribution of arable land in its favor, reducing crop diversification and potentially creating long-term agronomic and environmental challenges. In addition, the sector becomes increasingly dependent on external logistics infrastructure and international trade routes.

Special attention is paid to the role of sunflower processing by-products in the agri-food system. Sunflower meal, widely used as a high-protein component of livestock feed, significantly influences the cost structure of meat and dairy production and therefore affects price dynamics in domestic food markets.

The study substantiates the need to develop a more balanced model of sunflower market development that combines export efficiency with strengthening domestic food stability, diversification of agricultural production, and deeper integration into global agri-food value chains.

Ключові слова: ринок соняшнику; сировинна модель розвитку; продовольча стабільність; агропродовольча система; експортно орієнтоване сільське господарство; ланцюги створення доданої вартості; соняшникова олія; соняшковий шрот; диверсифікація аграрного виробництва; продовольча безпека.

Key words: sunflower market; raw-material development model; food stability; agri-food system; export-oriented agriculture; value chains; sunflower oil; sunflower meal; agricultural diversification; food security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Соняшник є стратегічною олійною культурою аграрного сектору України, яка відіграє вагомую роль у формуванні експортного потенціалу та забезпеченні валютних надходжень завдяки високій частці продукції переробки у структурі зовнішньої торгівлі. Україна протягом тривалого часу утримує позиції одного з провідних світових виробників і експортерів соняшникової олії, що сприяло зростанню аграрної економіки, розвитку переробної інфраструктури та інтеграції у глобальні продовольчі ланцюги. Разом із тим така спеціалізація стимулювала концентрацію виробничих ресурсів у сегменті олійних культур, що поступово сформувало ознаки сировинної моделі розвитку аграрного сектору.

Сировинна модель характеризується орієнтацією на виробництво обмеженого спектра високорентабельної продукції, залежністю від світової цінової кон'юнктури та підвищеною чутливістю до зовнішніх економічних і політич-

них шоків. Переважання експорту продукції з відносно низьким рівнем диверсифікації може призводити до структурних дисбалансів, зокрема виснаження ґрунтів через монокультурність, скорочення різноманітності сівозмін, диспропорцій у розвитку інших галузей рослинництва та підвищення ризиків для внутрішнього продовольчого балансу. Крім того, концентрація на експортно орієнтованих культурах здатна посилювати залежність аграрного сектору від логістичних маршрутів і міжнародних торговельних умов.

В умовах воєнної економіки та зростання глобальних ризиків питання оцінювання впливу сировинної моделі розвитку на продовольчу стабільність країни набуває особливої актуальності. Порушення логістики, коливання світових цін, обмежений доступ до ресурсів і зростання виробничих ризиків можуть посилювати вразливість системи, орієнтованої на вузьку спеціалізацію. Це актуалізує необхідність переосмислення ролі соняшникового підкомплексу в структурі аграрного виробництва, пошуку балансу між експортною орієнтацією та забезпеченням внутрішніх продовольчих по-

треб, а також формування більш диверсифікованої та стійкої моделі розвитку аграрної економіки, здатної адаптуватися до післявоєнних трансформацій і викликів глобального продовольчого ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз наукових праць Р. Пребіша, Дж. Сакса, А. Ворнера, Г. Геріффі, Дж. Хамфрі, Т. Стерджена, С. А. Сегеди, О. М. Могильного, М. І. Козака, О. Мельничука, Т. Мірзоевої, В. С. Ніценка, В. А. Голяна свідчить, що в науковій літературі значна увага приділяється проблемам сировинної спеціалізації економіки, особливостям функціонування глобальних ланцюгів створення доданої вартості та структурі аграрного експорту. Разом з тим у наявних дослідженнях недостатньо розкрито специфіку формування сировинної моделі розвитку ринку соняшнику, зокрема її вплив на внутрішню структуру переробної галузі, баланс продовольчих ресурсів та стійкість продовольчої системи держави. Це зумовлює необхідність подальших досліджень інституційних та економічних механізмів трансформації ринку соняшнику з орієнтацією на підвищення рівня переробки, створення доданої вартості та зміцнення продовольчої стабільності країни.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження впливу сировинної моделі розвитку ринку соняшнику на продовольчу стабільність та обґрунтування напрямів підвищення рівня створення доданої вартості в аграрному секторі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сировинна модель розвитку в економічній теорії традиційно пов'язується з концентрацією на виробництві та експорті обмеженого набору товарів із низьким або середнім рівнем переробки, що формує структурну залежність економіки від зовнішньої кон'юнктури світових ринків. У працях Р. Пребіша (теорія погіршення умов торгівлі) обґрунтовано, що країни, які спеціалізуються на експорті сировини, стикаються з довгостроковим відставанням у темпах розвитку через нестабільність цін та нерівність у глобальних ланцюгах вартості [1]. Подібні підходи розвинуто в межах концепції "ресурсного прокляття", де наголошується, що надмірна орієнтація на сировинний експорт може гальмувати інституційний розвиток, диверси-

фікацію виробництва та інноваційну активність [2].

У контексті аграрного сектору сировинна модель проявляється через домінування експортно орієнтованих культур, недостатню диверсифікацію виробничої структури, високу залежність від світових цін і логістичних умов, а також волатильність доходів виробників. Дослідники підкреслюють, що аграрні економіки з вузькою експортною спеціалізацією є більш уразливими до цінових шоків, кліматичних ризиків та геополітичних обмежень [3]. Вітчизняні науковці звертають увагу на те, що сировинна спрямованість аграрного виробництва знижує частку доданої вартості, створеної всередині країни, та обмежує розвиток переробної галузі [4].

Для ринку соняшнику така модель розвитку означає орієнтацію на глобальні ланцюги вартості з домінуванням експорту насіння та продуктів первинної переробки. Україна тривалий час посідає провідні позиції у світі за обсягами виробництва та експорту соняшникової олії, що формує значну частку валютних надходжень аграрного сектору. Водночас висока частка соняшнику у структурі посівних площ свідчить про концентрацію виробництва на одній культурі, що створює агроекологічні ризики (виснаження ґрунтів, порушення сівозмін) та підсилює залежність від зовнішньої кон'юнктури.

З позицій теорії глобальних ланцюгів вартості орієнтація на сировинний експорт означає перебування на нижчих ланках створення доданої вартості [5]. Для забезпечення довгострокової стійкості необхідний перехід до більш складних форм інтеграції — розвитку глибшої переробки, біоенергетики, інноваційних продуктів на основі олійних культур, диверсифікації ринків збуту. Інституційний підхід акцентує увагу на тому, що трансформація сировинної моделі потребує зміни правил гри — удосконалення регуляторної політики, стимулювання інвестицій у переробку та формування ефективних механізмів державної підтримки [6].

Теоретичний аналіз свідчить, що сировинна модель розвитку ринку соняшнику має подвійний характер: з одного боку, вона забезпечує високий експортний потенціал і валютні надходження, з іншого — формує ризики структурної залежності, волатильності доходів та послаблення внутрішньої продовольчої стабільності. Подолання цих обмежень пов'язане з переходом від експортно-сировинної орієнтації до диверсифікованої моделі розвитку, що інтегрує інновації, інституційні реформи та посилення внутрішніх ланцюгів доданої вартості.

Ринок соняшнику в Україні характеризується високою стабільністю посівних площ у довгостроковому періоді, що підтверджує його системну роль у структурі аграрного виробництва. У 2013—2014 рр. площі під соняшником становили близько 5,0—5,2 млн га, у 2016—2019 рр. коливалися в межах 5,8—6,0 млн га, а у 2020—2021 рр. перевищували 6,3-6,5 млн га. Навіть у воєнні 2022—2023 рр. скорочення площ було відносно помірним (до близько 5,0—5,3 млн га), що свідчить про економічну привабливість культури та її адаптивність до кризових умов. У 2024 р. за попередніми оцінками площі частково відновилися. У середньому частка соняшнику у структурі посівів упродовж десятиліття становила 20—25 %, що підтверджує тенденцію до високої концентрації виробництва на одній експортно орієнтованій культурі.

Динаміка врожайності демонструє відносну стабільність із коливаннями під впливом погодних умов і технологічних факторів. У 2013—2015 рр. середня врожайність перебувала на рівні 19—21 ц/га, у 2018—2021 рр. підвищувалася до 23-25 ц/га, що відображає впровадження інтенсивних технологій та сучасних гібридів. У 2022 р. через воєнні та кліматичні фактори показник дещо знизився, однак уже у 2023—2024 рр. спостерігалася тенденція до стабілізації. Загалом за період 2013—2024 рр. середній рівень врожайності залишався в межах 21—24 ц/га, що забезпечувало валове виробництво на рівні 12—17 млн тонн залежно від року.

Експортна орієнтація галузі підтверджується стабільними обсягами поставок соняшникової олії на зовнішні ринки. У 2013—2021 рр. експорт соняшникової олії коливався в межах 5—7 млн тонн щорічно, що формувало значну частку світового експорту цієї продукції (до 45—50 % у довоєнний період). У 2022 р. через логістичні обмеження та блокування портової інфраструктури обсяги експорту тимчасово скоротилися, проте вже у 2023—2024 рр. завдяки адаптації логістичних маршрутів і функціонуванню альтернативних каналів постачання експорт поступово відновився. Частка продукції соняшникового комплексу у структурі аграрного експорту України протягом досліджуваного періоду стабільно становила близько 10—15 %, що підтверджує його вагоме значення для формування валютних надходжень.

Сировинна модель розвитку ринку соняшнику, яка базується на високій експортній орієнтації та концентрації виробництва на одній культурі, забезпечує значні валютні надходження і конкурентні переваги на глобальному ринку рослинних олій [7]. Водночас така мо-

дель формує комплекс економічних, структурних і продовольчих ризиків, що можуть впливати на стабільність аграрного сектору та національної продовольчої системи.

Першим ключовим ризиком є цінова залежність від міжнародної кон'юнктури. Світові ціни на соняшникову олію та інші рослинні олії характеризуються високою волатильністю через зміну глобального попиту, кліматичні фактори та геополітичні події. У період 2013—2019 рр. коливання світових цін були відносно помірними, однак у 2020—2022 рр. відбулося різке зростання цін на рослинні олії з подальшими корекціями, що призвело до нестабільності доходів виробників. Оскільки продукція соняшникового комплексу формує близько 10—15 % аграрного експорту України, зміни світових цін безпосередньо впливають на фінансові результати підприємств і рівень внутрішніх цін на олійно-жирову продукцію.

Другим ризиком є структурна монокультура, яка проявляється у високій частці соняшнику у структурі посівів. Протягом 2013—2021 рр. площі під цією культурою стабільно перевищували 5-6 млн га, що становило приблизно п'яту частину загальної структури посівних площ. Така концентрація створює агроекологічні виклики, включаючи виснаження ґрунтів, порушення оптимальних сівозмін і підвищення ризиків поширення хвороб. З економічної точки зору це також зменшує диверсифікацію аграрного виробництва, підвищуючи залежність доходів від одного товарного сегмента.

Третім важливим фактором є логістичні ризики, пов'язані з експортною орієнтацією галузі. До 2022 року значна частина експорту соняшникової олії здійснювалася через морські порти, що забезпечувало ефективність поставок на глобальні ринки. Блокування портової інфраструктури та порушення транспортних маршрутів у 2022 році призвели до тимчасового скорочення обсягів експорту та зростання логістичних витрат, що продемонструвало вразливість сировинної моделі до геополітичних факторів. Хоча у 2023—2024 рр. експортні потоки частково адаптувалися через альтернативні маршрути, логістична складова залишається одним із ключових ризиків для стабільності галузі.

Четвертим аспектом є вплив сировинної спеціалізації на продовольчу систему. Орієнтація на експорт соняшнику і продуктів його переробки може призводити до структурних перекосів у виробництві, коли економічна привабливість олійних культур стимулює скорочення

площ під іншими культурами. Це підсилює залежність внутрішніх цін від світової кон'юнктури та може створювати ризики доступності продукції для населення в умовах різких цінових коливань. Зокрема, у періоди зростання світових цін на рослинні олії внутрішній ринок стикається з підвищеним ціновим тиском, що потребує балансування між експортними інтересами та забезпеченням внутрішньої продовольчої стабільності.

Інституційні чинники відіграють ключову роль у формуванні збалансованої моделі розвитку ринку соняшнику, оскільки саме через механізми державної політики забезпечується поєднання експортної ефективності галузі з внутрішньою продовольчою стабільністю. В умовах сировинної спеціалізації держава виступає регулятором, який формує нормативні та економічні рамки функціонування ринку, визначає стимули для виробників і переробників, а також коригує структурні дисбаланси [8].

Податкова політика впливає на структуру виробництва та інвестиційну активність аграрних підприємств. Через систему оподаткування, механізми відшкодування податку на додану вартість, інструменти підтримки агровиробників держава може стимулювати розвиток переробки, впровадження інновацій та диверсифікацію виробництва. Економічні стимули, що підвищують рентабельність окремих культур, безпосередньо впливають на структуру посівів, тому їх коригування є важливим інструментом запобігання надмірній концентрації ресурсів у межах однієї товарної позиції.

Важливим інституційним механізмом є експортне регулювання, яке дозволяє підтримувати баланс між зовнішніми поставками та внутрішнім ринком. У періоди цінової нестабільності держава може застосовувати інструменти координації з учасниками ринку, запроваджувати тимчасові обмеження або інші регуляторні заходи, спрямовані на недопущення різких коливань внутрішніх цін. Такий підхід сприяє захисту споживачів та стабілізації продовольчої системи без істотного порушення експортного потенціалу галузі.

Окремого значення набуває підтримка диверсифікації виробництва. Інституційна політика може стимулювати розвиток альтернативних культур, розширення нішевих сегментів і впровадження інноваційних технологій, що знижує ризики монокультурної спеціалізації [9]. Диверсифікація створює передумови для підвищення агроекологічної стійкості та зменшення залежності доходів виробників від коливань одного ринку.

Розвиток внутрішнього ринку переробки є ще одним ключовим інституційним пріоритетом. Поглиблення переробки, розширення асортименту продукції та стимулювання внутрішнього споживання дозволяють підвищити додану вартість, створювану в межах країни, і зменшити вразливість до зовнішніх шоків. Інституційні механізми, спрямовані на підтримку інвестицій у переробну інфраструктуру, інновації та технологічну модернізацію, здатні трансформувати сировинну модель у більш збалансовану та стійку.

Отже, ефективна інституційна політика — через податкові стимули, регулювання експорту, підтримку диверсифікації та розвиток переробки — може мінімізувати негативні наслідки сировинної спеціалізації ринку соняшнику. Формування узгодженої інституційної архітектури створює умови для поєднання конкурентоспроможності на світових ринках із забезпеченням внутрішньої продовольчої стабільності та довгострокової стійкості аграрного сектору.

Воєнні дії суттєво посилили вразливість сировинної моделі розвитку ринку соняшнику, насамперед через порушення логістики експорту. До 2022 року більшість поставок продукції олійно-жирового комплексу здійснювалася морськими шляхами через чорноморські порти, що забезпечувало низьку собівартість транспортування і стабільність експортних потоків. Унаслідок блокування портової інфраструктури у 2022 році обсяги експорту олійної продукції в окремі періоди скорочувалися більш ніж удвічі, а витрати на альтернативні маршрути через західні кордони зросли, за оцінками галузевих операторів, на 30—50 %. Це призвело до накопичення запасів сировини, тиску на внутрішні ціни та необхідності перегляду логістичних стратегій.

Другим важливим фактором стало зростання виробничих витрат і фінансових ризиків. У 2022—2023 рр. ціни на паливо та енергоресурси значно зросли, що підвищило собівартість польових робіт і транспортування. Одночасно спостерігалися коливання цін на добрива та засоби захисту рослин, які у попередні роки становили суттєву частку виробничих витрат. За оцінками експертів аграрного сектору, загальні витрати на виробництво олійних культур у воєнний період зросли на 20-40 % залежно від регіону та доступності ресурсів. Це знизило маржинальність виробництва та посилило залежність доходів від зовнішньої кон'юнктури.

Третім викликом стало зниження доступу до ресурсів і необхідність адаптації структури

виробництва. Частина посівних площ опинилася у зоні бойових дій або тимчасової окупації, що призвело до скорочення виробничого потенціалу у 2022 році. Водночас аграрний сектор продемонстрував високу адаптивність: уже у 2023 році спостерігалася часткове відновлення виробничої активності та переробки, а обсяги експорту соняшникової олії почали стабілізуватися завдяки новим логістичним маршрутам. Функціонування альтернативних коридорів через країни ЄС дозволило відновити значну частину експортних потоків, хоча структура витрат залишилася більш складною, ніж у довоєнний період.

Кризові умови також стимулювали пошук нових інституційних і ринкових рішень. Було активізовано співпрацю з європейськими партнерами, впроваджено механізми підтримки експорту та розширено використання мультимодальних перевезень. Диверсифікація ринків збуту і логістичних каналів сприяла поступовій стабілізації галузі, а розвиток внутрішньої переробки дозволив частково компенсувати втрати від порушення традиційних експортних маршрутів.

Трансформація ринку соняшнику в сучасних умовах передбачає перехід від переважно сировинної експортної моделі до більш диверсифікованої та інноваційно орієнтованої структури розвитку, яка забезпечує підвищення доданої вартості, зменшення залежності від зовнішніх шоків і зміцнення продовольчої стабільності. Ключові напрями такої трансформації охоплюють як виробничо-технологічні зміни, так і інституційні та ринкові перетворення.

Поглиблення переробки продукції є одним із стратегічних векторів розвитку. Розширення асортименту продукції з високою доданою вартістю — зокрема виробництво спеціалізованих олій, білкових концентратів, біоенергетичних продуктів і харчових інгредієнтів — дозволяє зменшити залежність від експорту сировини та посилити внутрішні ланцюги створення вартості. Поглиблена переробка сприяє стабілізації доходів виробників і створенню додаткових робочих місць у суміжних галузях.

Важливим напрямом є диверсифікація виробництва та експортних ринків. Зниження концентрації на одній культурі та розширення структури посівів дозволяє мінімізувати агро-екологічні ризики і підвищити стійкість аграрної системи. Паралельно диверсифікація географії експорту, розвиток альтернативних каналів збуту та інтеграція у нові регіональні рин-

ки сприяють зменшенню залежності від окремих логістичних маршрутів і глобальних цінових коливань.

Розвиток інноваційних технологій виступає ключовим фактором підвищення конкурентоспроможності галузі. Впровадження сучасних агротехнологій, селекційних досягнень, систем точного землеробства та ресурсозберігаючих підходів дозволяє оптимізувати витрати, підвищити урожайність і адаптивність виробництва до кліматичних змін. Інноваційний розвиток також включає використання нових моделей співпраці між виробниками, науковими установами та бізнесом.

Окремого значення набуває цифровізація аграрних ланцюгів поставок, яка сприяє підвищенню прозорості ринку, оптимізації логістики та управління ризиками. Використання цифрових платформ для планування виробництва, моніторингу поставок, управління контрактами та аналізу ринкової інформації дозволяє знизити транзакційні витрати та підвищити ефективність взаємодії між учасниками ланцюга створення вартості.

Гармонізація з нормативними стандартами Європейського Союзу є важливим інституційним напрямом трансформації. Узгодження вимог щодо якості продукції, простежуваності, екологічної сталості та безпеки харчових продуктів створює передумови для інтеграції українського ринку до європейського економічного простору, розширення доступу до нових ринків і залучення інвестицій. Водночас така гармонізація стимулює модернізацію виробничих процесів і підвищення рівня корпоративного управління в аграрному секторі.

Отже, комплексна реалізація зазначених напрямів трансформації дозволить поступово перейти від сировинної спеціалізації до більш збалансованої моделі розвитку ринку соняшнику, яка поєднує експортну конкурентоспроможність із внутрішньою продовольчою стабільністю, інноваційним розвитком і інституційною стійкістю.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Сировинна модель розвитку ринку соняшнику забезпечує вагомі економічні переваги завдяки високій експортній орієнтації, формуванню стабільних валютних надходжень та розвитку потужної переробної індустрії. Водночас така модель зумовлює підвищену залежність від коливань світових цін на рослинні

олії, геополітичних факторів і логістичних обмежень, що посилює волатильність доходів виробників та створює ризики для внутрішньої продовольчої стабільності. Надмірна концентрація посівних площ під соняшником також формує структурні та агроекологічні дисбаланси, обмежуючи диверсифікацію аграрного виробництва.

Воєнні виклики додатково загострили вразливість сировинної спеціалізації, продемонструвавши критичну залежність галузі від експортної інфраструктури та зовнішніх ринків збуту. Порушення логістичних ланцюгів, зростання виробничих витрат і нестабільність цінової кон'юнктури актуалізували необхідність інституційної координації, розвитку альтернативних маршрутів поставок та підтримки внутрішнього ринку переробки. У таких умовах ефективна державна політика стає ключовим фактором зниження системних ризиків і забезпечення балансу між експортною конкурентоспроможністю та продовольчою безпекою.

Забезпечення довгострокової стійкості ринку соняшнику потребує переходу до моделі розвитку з вищою доданою вартістю, розширення переробки, диверсифікації виробничої структури та експортних напрямів, впровадження інноваційних і цифрових технологій, а також гармонізації з європейськими стандартами регулювання. Такий підхід дозволить зменшити залежність від зовнішніх шоків, підвищити стабільність доходів аграрних підприємств і зміцнити позиції України у глобальних ланцюгах створення вартості при одночасному забезпеченні внутрішньої продовольчої стабільності.

Література:

1. Prebisch R. The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems. New York: United Nations, 1950. 102 p.
2. Sachs J. D., Warner A. M. The Curse of Natural Resources. European Economic Review. 2001. Vol. 45, № 4—6. P. 827—838.
3. Мельничук О. Маркери експортної спеціалізації. Foreign Trade: Economics, Finance, Law. 2024. № 5 (136). С. 34—49.
4. Сегеда С. А. Аграрно-продовольча продукція в товарній структурі зовнішньої торгівлі України. Економіка АПК. 2019. № 2. С. 14—22.
5. Gereffi G., Humphrey J., Sturgeon T. The Governance of Global Value Chains. Review of International Political Economy. 2005. Vol. 12, № 1. P. 78—104.
6. Могильний О. М., Козак М. І. Сировинна орієнтація аграрного сектору та її соціально-

економічні наслідки для України. Економіка АПК. 2021. № 3. С. 19—32.

7. Ніценко В. С. Інструменти та механізми підвищення рівня ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку соняшнику. Актуальні питання економічних наук. 2026. № 19.

8. Голян В. А., Шмаров Д. М., Миклуш Т. С. Економічне регулювання комплексного розвитку переробної ланки аграрного сектору: принципи побудови та суб'єктно-об'єктна база. Економіка та держава. 2021. № 4. С. 47—52.

9. Мірзоєва Т. Ефективність виробництва нішевих зернових культур у контексті забезпечення продовольчої безпеки і створення доданої вартості. Економіка та суспільство. 2024. № 67.

References:

1. Prebisch, R. (1950), The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems, United Nations, New York, USA.
2. Sachs, J. D. and Warner, A. M. (2001), "The Curse of Natural Resources", European Economic Review, Vol. 45, no. 4-6, pp. 827—838.
3. Mel'nychuk, O. (2024), "Export specialization markers", Foreign Trade: Economics, Finance, Law, vol. 5 (136), pp. 34—49.
4. Sehedá, S.A. (2019), "Agro-food products in commodity structure of the foreign trade of Ukraine", Ekonomika APK, vol. 2, pp. 14—22.
5. Gereffi, G. Humphrey, J. and Sturgeon, T. (2005), "The Governance of Global Value Chains", Review of International Political Economy, vol. 12, no. 1, pp. 78—104.
6. Mohyl'nyj, O. M. and Kozak, M. I. (2021), "Raw material orientation of the agricultural sector and its socio-economic consequences for Ukraine", Ekonomika APK, vol. 3, pp. 19—32.
7. Nitsenko, V. S. (2026), "Tools and mechanisms for increasing the level of efficiency of agricultural enterprises in the sunflower market", Aktual'ni pytannia ekonomichnykh nauk, vol. 19.
8. Golyan, V., Shmarov, D. and Myklush, T. (2021), "Economic regulation of integrated development of the processing link of the agricultural sector: principles of construction and subject-object base", Ekonomika ta derzhava, vol. 4, pp. 47—52.
9. Mirzoieva, T. (2024), "Efficiency of production of niche grain crops in the context of ensuring food security and creating added value", Ekonomika ta suspilstvo, vol. 67.

Отримано редакцією журналу / Received: 08.03.26

Професійно рецензовано / Revised: 12.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 17.03.26